

Данилович О. Д.,
кандидат філологічних наук,
асистент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету

ЛЕКСИЧНА СПОЛУЧУВАНІСТЬ ПРИКМЕТНИКІВ З ІМЕННИКАМИ В ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

Анотація. У статті досліджується лексична сполучуваність прикметників з іменниками в художньому стилі. Розглядається факультативне та обов'язкове вживання прикметників. Визначаються фактори, які впливають на силу зв'язку в іменній групі. На обов'язкове вживання прикметників впливає синтаксична конструкція, семантика іменників. Факультативність вживання визначається, якщо в разі невживання прикметника речення не втрачає свій зміст, інформація не стосується іншого об'єкта, зберігається логічність змісту.

Ключові слова: прикметник, іменник, лексична сполучуваність, факультативне та обов'язкове вживання, іменна група.

Постановка проблеми. Синтаксична й семантична структури функціонують і перебувають у нерозривному зв'язку між собою. Питання семантичного узгодження слів у словосполученні й реченні привертало увагу лінгвістів упродовж кількох десятиліть, починаючи з робіт Л.В. Щерби, який висунув ідею про «правила складання смислів». Зазначена проблема розглядається в дослідженнях Д.М. Шмельова (предметно-логічна й парадигматична зумовленість вибору слова), Є. Косеріу (лексичні солідарності), В.А. Абрамова (семантична вибірковість слів), В.Г. Гака (закономірності синтагматично зумовленої номінації), Ю.Д. Апрутюнової (правила неадитивного складання значень), Н.Д. Апрутюнової (обмеження сполучуваності слів), В.Н. Телії (зв'язане значення слова) тощо.

Вивченням кореляції семантичної та синтаксичної структури речення займалися О.І. Москальська [9], Н.Ю. Шведова [11], І.Р. Вихованець [2], К.Г. Городенська [2], В.М. Русанівський [2], О.В. Болюх [1], І.В. Пянківська [10] та інші. Проблема факультативності й обов'язковості вживання прикметників досліджувалася Н.Д. Апрутюною, О.М. Вольф, А.А. Залізник, Л.Д. Чесноковою, Є.В. Падучевою.

У попередніх статтях ми розглянули факультативність та обов'язковість вживання прикметників у публіцистичному стилі [4; 5; 6], у науковому стилі [7], проте на матеріалі художнього стилю англійської мови таке дослідження ще не проводилось, що й зумовлює його актуальність.

Об'єктом дослідження слугує іменна група, яка представлена сполученням іменника з прикметником у реченні на матеріалі сучасних англійських та американських письменників: J. Archer, A. Fine, W. Holden, T. Parsons, J.K. Rowling, M. Blake, J. Grisham, J. Michener, J. Ball, J.A. Rice (з 1980 р. до 2005 р.) загальним обсягом 10 100 синтагм.

Виклад основного матеріалу дослідження. На обов'язковість/необов'язковість вживання прикметника в реченні впливає низка чинників, уможливаючи використання прикметника чи, навпаки, виявляючи його факультативність. Такими чинниками є насамперед семантика іменників, наші за-

гальні знання про світ, що виявляє актуальність інформації, яка передається прикметником, чи вже давно визнані факти.

Уживання прикметника в реченні може бути визначальним, оскільки він містить у собі основну інформацію. У разі невживання прикметника мова йде про інший предмет, чи спостерігається порушення істинності, чи втрачається логіка повідомлення, наприклад: англ. "Iron gives *temporary* power but gold gives *permanent* power" (J. Michener "The Covenant", p. 60) – укр. «Залізо дає тимчасову владу, але золото дає постійну владу». Якщо опустити прикметники *temporary* та *permanent*, тоді речення втратить свою істинність, зникне логіка. Обов'язковість вживання прикметників продиктована синтаксичною конструкцією. Прийменник *but* вимагає протиставлення, уточнення ознаки іменника.

Порушення семантичної та синтаксичної структур відбувається завжди, коли відсутній прикметник, який уживається в предикативній функції, наприклад: англ. "... his *finger*nails were *short and clean*" (J. Ball "Miss one thousand spring blossoms", p. 5) – «Його нігті були короткими й чистими». Відсутність ознаки, вираженої прикметниками *short* і *clean*, робить речення незрозумілим і призводить до руйнування семантичної та синтаксичної структур. Англ. "He was just *glad* that he was *alive*" (J. Ball "Miss one thousand spring blossoms", p. 165) – «Він був просто радий, що він був живим». Без прикметника зникає альтернатива «живий-мертвий», замість цього наголошується присутність у якомусь місці.

Англ. "People in towns had become less hospitable than those in the country". (J. Michener "The Covenant", p. 380) – укр. «Люди в містах стали менш гостинними, ніж люди в селі». Без прикметника речення набуває вигляду «Люди в містах стали менш, ніж люди в селі». Відсутність ознаки робить речення незрозумілим і призводить до руйнування семантичної та синтаксичної структур.

Аналіз сильних зв'язків виявив випадки, коли вживання прикметників є обов'язковим, як-от: англ. "He thought it was the *twentieth century equivalent* of all those *olive* branches of *biblican* times" (A. Fine "Madam Doubtfire", p. 164) – укр. «Він думав, це було еквівалентом ХХ століття для всіх тих оливкових гілок біблійних часів». Якщо ми вилучимо прикметники *olive* і *biblican*, то речення стає беззмістовним. Іменники *branches* і *times* вимагають обов'язкового означення: повинен бути прикметник *olive* у сполученні з *branches*, а не якийсь інший прикметник, тому що сполучення *olive branches* і *biblican times* семантично й синтаксично пов'язані. У разі невживання одного з них також спостерігається семантичне руйнування, речення залишається неповнозначним. Перша синтагма повідомляє про об'єкт, а друга специфікує її час. Уточнення часу відіграє важливу роль, адже час ділиться на історичні епохи, кожна з яких має свій атрибут. Біблійні часи мають символом оливкові гілки.

Отже, відмічасмо нерозривність прикметника з іменником у синтагмах *olive branches* і *biblican times*. Тільки у сполученні вони набувають свого повного значення.

Неінформативність іменника компенсується різними означеннями, наприклад: англ. "It was like the other teen dance halls – a *big, styleless fifties building made of brick*" (M. Blake "Airman Mortensen", p. 134) – "Це була, як й інші танцювальні клуби для підлітків, велика будівля 50-х без стилю, побудована із цегли". Іменник *building* не є інформативним, він передає тільки загальне поняття, тому потрібен прикметник, який специфікував би будівлю, щоб речення могло передати повну картину танцювального клубу 50-х рр. Прикметники *big, styleless* є обов'язковими, вони надають спеціальних рис і характеристик для будівель 50-х рр. Англ. "*Wrong direction*", said Nat, as he continued walking" (J. Archer "Sons of Fortune", p. 255) – укр. «Неправильний напрямок», – сказав Нат, коли він продовжував йти». *Direction* також є неінформативним і потребує оцінювання для визначення стану речей, з'ясування ситуації та подальших дій. Без прикметника *wrong* іменник *direction* звучить як наказ і задалегідь відомо, яким має бути напрямок.

Є випадки, коли іменники потребують указівки на місце дії чи суб'єкт дії, як-от: англ. "Most of the tastes were new to Seaton, but he willingly absorbed them, making them a part of his whole *Japanese experience*" (J. Ball "Miss one thousand spring blossoms", p. 85) – «Більшість смаків були новими для Сітона, але він охоче поглинав їх, роблячи їх частиною свого загального японського досвіду». Прикметник *Japanese* вносить локальну специфікацію місця, що є. Характеристика досвіду відповідно до певної країни є суттєвою, оскільки кожній країні притаманні різнобарвність і різноманіття специфічних рис.

Англ. "But the priests who served the *royal house* would know where I lay" (A. Rice "The mummy or Ramses the damned", p. 210) – «Але священики, які служили королівському дому, будуть знати, де я лежав». Без прикметника речення не зовсім зрозуміле, потрібна додаткова інформація щодо дому.

Є випадки, коли сам контекст вимагає введення прикметника завдяки наявним альтернативам, наприклад: англ. "She is impervious to *natural beauty*" (A. Fine "Madam Doubtfire", p. 71) – «Вона несприйнятлива до природної краси». У разі вилучення прикметника *natural* отримаємо речення: «Вона несприйнятлива до краси». Тобто не відчуває красу взагалі, ані природну, ані штучну. Отже, контекст вимагає конкретизації, виділення певної альтернативи. Прикметник *natural* чи *artificial* буде показувати ставлення людини до краси, ступінь її відчуття й можливість сприймання, здатність оцінити справжнє.

Англ. "Seaton was tall, just over six feet, fairly thin, and had a *prominent nose*" (J. Ball "Miss One Thousand Spring Blossoms", p. 5) – укр. «Сітон був високим, тришки більше ніж 6 футів, досить худим і мав виступаючий ніс». Без прикметника *prominent* речення має вигляд: «Сітон був високим, тришки більше ніж 6 футів, досить худим і мав ніс». Із картини світу нам відомо, що кожен має ніс, тому не можемо навіть припустити альтернативи, що хтось його не має. Отже, речення повідомляє загальновідому інформацію, і перерахування частин тіла є не просто неінформативним, а безглуздим. Для чого перераховувати частини тіла, якщо нема їх специфікації? Уживання прикметника *prominent* є обов'язковим.

Англ. "France was a *Catholic country*" (J. Michener "The Covenant", p. 230) – укр. «Франція була католицькою країною». Уживання речення без прикметника беззмістовне:

«Франція була країною». Можна зрозуміти, що Франція була країною й більше як країна не існує. Указаний вислів без прикметника не є інформативним, оскільки констатує відомий факт і не становить ніякий інтерес. Тому прикметник *Catholic* є обов'язковим, указуючи на релігію країни та пов'язуючи контекст.

Аналіз слабких зв'язків виявив випадки, коли вживання прикметників є факультативним. Необов'язковість уживання прикметника зумовлюється або семантикою іменника, або контекстом, або ознакою іменника, яка не є визначальною, як-от: англ. "He studied over texts dealing with the reactions of the Israelites to the *new land* into which they had been ordered to move" (J. Michener "The Covenant", p. 150) – «Він вивчав тексти стосовно реакції ізраїльтян щодо нової землі, до якої їм було наказано переселитись». Якщо опустити прикметник *new*, речення не втратить свого змісту й повідомлення не стосуватиметься іншого предмета. Окрім прикметника *new* земля специфікується через уточнення «до якої їм було наказано переселитись». Цим зумовлюється факультативність уживання прикметника *new*.

Є випадки, коли невживання прикметника не порушує смислових відношень між членами речення, не усуває логічності змісту, проте висловлення стає не таким яскравим. Спостерігається збіднілість змісту, наприклад: англ. "He had a *drastic surging desire* to spring to his feet and to sweep her into his arms..." (J. Ball "Miss one thousand spring blossoms", p. 120) – «У нього було рішуче поглинаюче бажання скочити на ноги та схопити її у свої обійми». Без прикметників *drastic* і *surging* речення правильно передає інформацію, не спотворюючи загального змісту. Тобто вживання цих прикметників є факультативним. Але ці прикметники специфікують бажання особи, передаючи їй внутрішній стан.

Англ. "She's made some real progress with history" (A. Fine "Madam Doubtfire", p. 91) – укр. «Вона зробила реальний прогрес в історії». Іменник *progress* уже містить у собі елементи позитивності, покращення, що відрізняє теперішній стан від попереднього. Іменник має якісну ознаку й може обходитись без прикметника. Прикметник *real* тільки посилює її, показуючи ступінь цієї ознаки.

Висновки. Під час аналізу проблеми достатності змісту не тільки варто брати до уваги вплив прикметника та іменника на зміст тексту, а й урахувати загальновідомі знання «картини світу», сприйняття ситуації та попередній зміст контексту. Обов'язковість уживання прикметників визначається синтаксичною конструкцією, інакше відбувається порушення семантичної й синтаксичної структур або речення залишається неповнозначним. Є випадки, коли іменник не є інформативним, він передає тільки загальне поняття, тому потрібен прикметник, який специфікує його, чи неінформативність іменника компенсується різними означеннями. Частини тіла обов'язково потребують визначення, наділення певними означеннями. Обов'язковість прикметника знімає наявні альтернативи до іменника. У слабких зв'язках уживання прикметників є факультативним. Необов'язковість уживання прикметника зумовлюється або семантикою іменника, або контекстом. Речення не втрачає свого змісту, й повідомлення не стосується іншого предмета, не зникає логічність змісту, не спотворюється загальний зміст.

Наступне дослідження буде присвячено вивченню парадигматичних відношень у науковому стилі.

Література:

1. Боллох О.В. Власне семантична і формально-граматична інтерпретація безособових речень / О.В. Боллох // Мовознавство. – 1992. – № 3. – С. 44–49.
2. Вихованець І.Р. Семантико-синтаксична структура речення / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська, В.М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
3. Вольф Е.М. Семантика существительных в атрибутивных сочетаниях / Е.М. Вольф // Проблемы сочетаемости слов : сборник научных трудов. – М. : 1979. – Вып. 145. – С. 76–85.
4. Данилович О.Д. Лексична сполучуваність прикметників з іменниками в газетно-публіцистичному стилі / О.Д. Данилович // Нова філологія : зб. наук. праць / голов. ред. В.М. Манакін. – Запоріжжя : ЗНУ, 2008. – № 31 : Розвиток словникового складу германських та романських мов. – С. 53–57.
5. Данилович О.Д. Аналіз іменної групи в англійській мові / О.Д. Данилович // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. В.В. Левицький. – Чернівці : ЧНУ, 2009. – Вип. 430 : Германська філологія. – С. 55–66.
6. Данилович О.Д. Семантика іменників в іменній групі / О.Д. Данилович // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки / голов. ред. Г.Л. Аркушин. – Луцьк : Вид-во Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2010. – Вип. 8. – С. 156–161.
7. Danylovych O.D. Lexical combinability of adjectives with nouns in the scientific style / O.D. Danylovych // Nauka i Studia – Filologiczne nauki. – Poland : Przemysl “Nauka i Studia.” – 2014. – № 7(117). – С. 54–58.
8. Зализняк А.А. К типологии относительного предложения / А.А. Зализняк, Е.В. Падучева // Семиотика и информатика. – Вып. 6. – М., 1975. – С. 51–101.
9. Москальская О.И. Проблемы системного описания синтаксиса / О.И. Москальская. – М. : Высш. шк., 1974. – 156 с.
10. Пянкоська І.В. Кореляція семантичної й формально-граматичної структури речення з предикатами стану / І.В. Пянкоська // Нова філологія : збірник наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2007. – № 26. – С. 133–137.
11. Шведова Н.Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения / Н.Ю. Шведова // Славянское языкознание : материалы 7 Международного съезда славистов. – М., 1973. – С. 458–483.

Данилович О. Д. Лексическая сочетаемость прилагательных с существительными в художественном стиле

Аннотация. В статье исследуется лексическая сочетаемость прилагательных с существительными в художественном стиле. Рассматривается факультативное и обязательное употребление прилагательных. Определяются факторы, которые влияют на силу связи в именной группе. На обязательное употребление прилагательных влияет синтаксическая конструкция, семантика существительных. Факультативность употребления выявляется, если в случае неупотребления прилагательного предложение не теряет содержания, информация не касается другого предмета, сохраняется логичность смысла.

Ключевые слова: факультативное и обязательное употребление, прилагательное, существительное, лексическая сочетаемость, именная группа.

Danylovych O. Lexical combinability of adjectives with nouns in the belle-lettres style

Summary. Lexical combinability of adjectives with nouns in the belle-lettres style is investigated. The optional and the obligatory usage of adjectives is considered. Factors influencing on the strength of ties in the noun group are distinguished. The obligatory usage of adjectives is influenced by a syntactic construction, the semantics of the noun. The optional usage of adjectives is determined when a sentence does not lose its content, the information does not concern another object and there is a logic of the content.

Key words: optional and the obligatory usage, adjective, noun, lexical combinability, noun group.